

Door onze correspondent
DIRK VLASBLOM

PAPUANA

NRC. HANDELSBLAD

PRIJS VOOR DE DAGBLADJOURNALISTIEK 1997

PAPUANA

INHOUD

- 5 Ter verantwoording
- 9 Nederlanders in Irian Jaya gegijzeld
- 10 'Jakarta weet waar ontvoeders zijn'
- 12 Buitenlanders nog steeds vast *Papua-rebellen laten elf Irianese gijzelaars vrij*
- 14 Mapnduma? Dominee Van der Bijl aan de lijn
- 18 Bemiddelaars halen drie gijzelaars van Papoea-rebellen op
- 20 Vliegtuigen voor gijzelaars Irian Jaya nog aan de grond
- 23 De Papoea's in Irian Jaya moeten veranderen, vluchten, of vechten *Verdreven uit Koperstad*
- 36 Militaire actie in Irian Jaya *Indonesische leger bevrijdt gijzelaars*
- 40 Steen in het stille water van Irian
- 44 Voorgoed in het bos *De Papoea's hudden al een naam voor ons kind*
- 46 'Zonder vrij West-Papoea ligt jullie toekomst in het bos'

TER VERANTWOORDING

Dit is het verhaal van een zevenregelig bericht uit Indonesie, dat uitgroeide tot een van de belangrijkste verhalen uit het journalistieke bestaan van correspondent Dirk Vlasblom – Jakarta 1991-1996.

Aanvankelijk leek het om een incident te gaan, een gijzeling van een groep Westerlingen en Indonesiers in Irian Jaya, de meest oostelijke provincie van Indonesie. Misschien een misverstand, een klein vergrijp waar het leger snel een einde aan zou maken, waarna ieder geschrokken huiswaarts zou keren. De afloop zou wellicht niet eens de krant halen. Het pakte anders uit. In dit verhaal komt uiteindelijk de gehele Indonesische problematiek samen: terreur en vrijheidsstrijd tegen het decor van het Nederlandse koloniale verleden. Een ontworteld volk met pijn en boog tegen een modern leger van een economische grootmacht met helikopters

De serie artikelen is een bewijs van Vlasbloms zeldzame capaciteit om vasthoudend aan onafhankelijke nieuwsgaring te doen in een land dat daar niet altijd prijs op stelt. Minutieus verslaat de correspondent van dag tot dag, soms van uur tot uur, wie zich waarmee bezig houdt. De lezer krijgt zo een volledig portret van de machtsverhoudingen in Indonesie, de gevoelens van de plaatselijke bevolking jegens de economische exploitatie, de rol van de kerk, het ontwikkelingswerk en het leger, de cultuur, geschiedenis en gedachtenwereld van de plaatselijke stammen. De Papoea's moeten veranderen, vluchten of vechten was een van Vlasbloms conclusies.

Papuana verwijst naar de naam die de ontvoerders bedachten voor het (Nederlandse) kind dat tijdens de

uiteindelijk niet in het bivak van de gijzelaars geboren, maar in Nederland en heet Mick. De gijzeling duurde ruim vier maanden en kostte twee gegijzelden en acht rebellen het leven. De artikelenreeks werd op 18 september bekroond met de prijs voor de Dagbladjournalistiek 1997. Dirk Vlasblom moest in het najaar van 1996 tegen zijn zin Indonesië verlaten en is nu redacteur buitenland van NRC Handelsblad.

F.E. Jensma
Hoofdredacteur NRC Handelsblad

Nederlanders in Irian Jaya gegijzeld

DEN HAAG, 10 JAN. Twee Nederlanders zijn samen met vier Britten, zeven Indonesiërs en een Duitser gegijzeld in Irian Jaya, de meest oostelijke provincie van Indonesië. Het ministerie van buitenlandse zaken heeft dat vanmiddag bevestigd. De veertien worden vastgehouden in een gebied waar opstandelingen van de Beweging Vrij Papua (OPM). Het Indonesische leger onderzoekt de gijzeling.

IRIAN JAYA

NRC Handelsblad

DEN HAAG, 10 JANUARI Twee Nederlanders zijn samen met vier Britten, zeven Indonesiers en een Duitser gegijzeld in Irian Jaya, de meest oostelijke provincie van Indonesië. Het ministerie van buitenlandse zaken heeft dat vanmiddag bevestigd. De veertien worden vastgehouden in een gebied waar opstandelingen van de Beweging Vrij Papua (OPM). Het Indonesische leger onderzoekt de gijzeling.

Nederlanders in Irian Jaya gegijzeld

‘Jakarta weet
waar ontvoer-
ders zijn’

JAKARTA, 12 JANUARI Het hoofdkwartier van het Indonesische leger in Irian Jaya is nauwkeurig op de hoogte van de identiteit en de verblijfplaats van de groep Papua-rebellen die maandag 24 mensen, onder wie elf leden van een wetenschappelijke expeditie, ontvoerden in het centrale bergland van Indonesie's oostelijkste en minst toegankelijke provincie.

In een telefonisch vraaggesprek met deze krant zei brigadier-generaal Amir Syarifuddin, chef-staf van de Indonesische strijdkrachten (ABRI) in de provinciehoofdstad Jayapura, vanochtend zeker te weten dat de 24 zijn ontvoerd door een groep guerrilla-strijders van de Organisatie Vrij Papua (OPM) onder leiding van een plaatselijke sterke man, Kelly Kwalik. Volgens generaal Amir weten zijn manschappen waar de groep zich ophoudt. De militairen zouden vandaag proberen contact te maken met de ontvoerders in de buurt van Yigi, een bergdorp 25 kilometer van Mapunduma, aan de Le Coq D'Armandvillierivier, zo genoemd naar een in die streken vermoorde missionaris.

Onder de ontvoerde expeditieleden bevinden zich twee Nederlanders: Mark van der Wal, staflid van het Wereld Natuurfonds (WWF), en Martha Klein, medewerkster van de VN-organisatie UNESCO. Zij werden op 8 januari samen met vier Britse biologen, een Duitse WWF-medewerker en zeventien Indonesiers ontvoerd in het gehucht Mapunduma, in het uiterste noorden van het Lorentzpark, een natuurreservaat in het ontoegankelijke hart van Irian Jaya.

De generaal onderstreepte dat zijn manschappen opdracht hebben de ontvoeringszaak gewelddoos af te handelen. 'Via ons informantennetwerk ter plaatse zullen we hun laten weten dat ze met rust worden gelaten als ze de gijzelaars ongedeerd laten gaan', aldus Syarifuddin.

Het hoofd woordvoering van ABRI, brigadier-generaal Suwarno Adiwijoyo, gaf gisteravond tijdens een persconferentie in Jakarta blijk van een opmerkelijk zelfvertrouwen. 'We gaan de gijzelaars bevrijden', aldus de generaal, 'en we staan borg voor hun veiligheid'.

Gisteren arriveerde kolonel Ben de Mars, die als defensie-attaché is verbonden aan de Nederlandse ambassade te Jakarta, in Irian Jaya in gezelschap van twee Britse collega's en een Duitse. Brigadier-generaal Amir Syarifuddin zei dat de diplomaten vandaag met zijn toestemming zijn afgereisd naar Wamena, een plaatsje in de Baliemvallei. Dit is het enige stadje in het centrale bergland, 150 kilometer ten oosten van de plek waar de ontvoerders zich zouden ophouden. 'De diplomaten mogen gerust inlichtingen inwinnen', aldus Amir, 'als ze zich maar niet bemoeien met onze operatie, want dat is te riskant'. Een woordvoerder van de Nederlandse ambassade zei dat De Mars in Wamena is om 'toe te zien op een vreedzame afwikkeling van de ontvoeringszaak'.

Een OPM-balling in Sidney, John Ondawame, eiste vandaag tegenover de Australische radio de ontvoeringsactie op voor zijn beweging, die streeft naar een onafhankelijk 'West-Papua'. Zijn claim lijkt echter te berusten op een veronderstelling, niet op een rechtstreeks mandaat van de ontvoerders. 'Er is geen twijfel mogelijk: dit is een OPM-actie. Het gebied in kwestie wordt namelijk gecontroleerd door een gewapende OPM-groep onder leiding van Kelly Kwalik', aldus Ondawame. Hij gaf toe niet op de hoogte te zijn van de eisen van de ontvoerders, maar zei 'aan te nemen' dat de guerrillastrijders 'internationale aandacht willen voor de zaak van een vrij West-Papua'.

*Buitenlanders
nog steeds vast
Papua-rebellen
laten elf Irianese
gijzelaars vrij*

JAKARTA, 13 JANUARI De Papua-rebellen die eerder deze week in de Indonesische provincie Irian Jaya leden van een wetenschappelijke expeditie (onder wie twee Nederlanders) ontvoerden, hebben gisteren elf van de vierentwintig gijzelaars vrijgelaten. Het zijn allen Irianezen.

Brigadier-generaal Suwarno Adiwijoyo, hoofd woordvoering van de Indonesische strijdkrachten (ABRI), zei vanmorgen dat de elf zijn 'bevrijd' door het leger, maar een andere, goed genformeerde bron meldt dat ze zijn vrijgelaten door hun ontvoerders. Waarschijnlijk heeft de groep guerrillastrijders van de Organisatie Vrij Papua (OPM), die verantwoordelijk is voor de actie, bewust alle Irianese gijzelaars naar huis gestuurd. De groep is daardoor kleiner geworden en kan zich aldus sneller verplaatsen in het moeilijk begaanbare terrein. De ontvoerders en de overige dertien gijzelaars, onder wie zeven buitenlanders, bevinden zich nog steeds in het Tiom-district, een ontoegankelijke streek in het centrale bergland van Irian Jaya.

De gisteren vrijgelaten gijzelaars zijn allen inwoners van Mapunduma, het dorp in het noorden van het Lorentzpark waar de ontvoering maandag plaatsgreep. Onder hen zijn het dorpshoofd en diens secretaris. Volgens brigadier-generaal Suwarno hebben de elf dorpingen bevestigd dat de ontvoerders behoren tot een strijdgroep van de OPM, een beweging die ijvert voor een onafhankelijk 'West-Papua'. Volgens legerbronnen in de provinciehoofdstad Jayapura staat de groep onder leiding van Kelly Kwalik, een lokale OPM-commandant.

Het Wereld Natuurfonds (WWF) heeft gisteren in een schriftelijke verklaring bevestigd dat er onder de ontvoerden twee WWF-stafleden zijn: de Nederlander Mark van der Wal (25) en de Duitser Frank Momborg (31). De twee deden onderzoek in het noorden van het Lorentzpark, een natuureservaat dat zich uitstrekt over een deel van de zuidelijke hellingen van Irians centrale bergland. Het WWF zegt geen eisen te hebben ontvangen van de ontvoerders en niet met hen in contact te staan. De andere Nederlandse

gijzelaar is Van der Wal's vriendin Martha Klein, een medewerkster van de VN-organisatie UNESCO, die naar verluidt vier maanden zwanger is.

De OPM in Irian Jaya bestaat uit enkele verspreide, licht bewapende guerrillagroepen, onder aanvoering van lokale leiders, zonder centrale commandostructuur. Kelly Kwalik is een zoon van de Amungme, een Papuavolk dat de laatste twintig jaar zijn traditionele landbouw- en jachtgronden heeft moeten prijsgeven aan PT Freeport-Indonesia, een dochter van het Amerikaanse mijnbouwconcern Freeport-MacMoRan die koper, zilver en goud wint in het Centrale Bergland van Irian Jaya.

Mapnduma? Dominee Van der Bijl aan de lijn

JAYAPURA, 18 JANUARI 'Mapnduma? Mapnduma? Hier Wamena.' De stem aan de radio klinkt glashelder. Na enkele minuten ruisende stilte herhaalt hij zijn oproep. Dan komt er een antwoord, zwak en bijna onverstaaenbaar door het gekraak op de lijn: 'Wamena, hier Mapnduma.' Het is de stem van Jacobus, een van de gijzelaars die worden vastgehouden door een strijdgroep van de Organisatie Vrij Papua (OPM) in het centrale bergland van Irian Jaya.

Het antwoord komt uit de buurt van Mapnduma, het dorpje waar vorige week maandag ruim twintig volwassenen en een baby werden ontvoerd. Zijn gesprekspartner, in wiens perfecte Indonesisch nog een licht Nederlands accent doorklinkt, is dominee Adriaan van der Bijl. Hij is een lidmaat van Kingmi, een protestants kerkgenootschap in Irian Jaya dat is opgericht door Amerikaanse zendelingen, en is al ruim dertig jaar zielzorger in Mapnduma. Hij bedient de radio in Wamena, een stadje in de Baliemvallei waar de militairen die verantwoordelijk zijn voor de afwikkeling van de gijzelingszaak hun hoofdkwartier hebben opgeslagen.

Toen de ontvoering plaatshad, op maandag 8 januari, vertoefde Van der Bijl elders. De OPM'ers namen zijn radio mee en maken nu al een week dagelijks radiocontact met het legerhoofdkwartier in Wamena. Ergens in Jayapura, de hoofdstad van Irian Jaya, worden die gesprekken op de voet gevolgd door een select gezelschap. Rond de kortegolfontvanger verzamelen zich iedere dag een Duitse beroeps-officier, een Britse diplomaat, stafleden van het Wereldnatuurfonds die zich het lot aantrekken van hun collega's in OPM-gevangenschap, en een lid van de Biological Science Club uit Jakarta. Vier van zijn kameraden worden vastgehouden in het bos.

Deze radioverbinding is het enige kanaal waarlangs de onderhandelingen worden gevoerd tussen het militaire commando van de 'Operatie Bevrijding' in Wamena en de ontvoerders. Dat proces wordt tactisch en strategisch minutieus voorbereid door de militairen, die zelf niet aan de radio komen. Voor de dagelijkse contacten maken zij

gebruik van de diensten van dominee Van der Bijl, die niets zegt zonder groen licht van het leger.

Maandag vlogen Van der Bijl, de Irianese dominee Johannes Gobay en de rooms-katholieke bisschop van Jayapura, mgr. H.F.M. Münninghof, per zendingshelikopter naar Mapnduma, waar zij vier uur spraken met een woordvoerder van de OPM-groep, een zekere Daniel. In ruil voor medicijnen lieten de ontvoerders Frank Momberg (31), een Duitse antropoloog in dienst van het Wereld Natuurfonds, 'voorwaardelijk' vrij. Hij moest met de hand op de bijbel beloven dat hij zou terugkomen als de ontvoerders een beroep om hem zouden doen. Dat deed Momberg en vervolgens vloog hij met de drie geestelijken naar Wamena, waar hij medisch werd onderzocht en uitvoerig werd ondervraagd door de militairen.

Hij had een brief bij zich van Kelly Kwalik, de OPM-commandant in het gebied, waarin sprake is van twee hoofdeisen: bewijsbare publiciteit in de wereldpers over de doelstellingen van de OPM en een vrije aftocht voor de ontvoerders. Momberg, die vertelde dat de gijzelaars het relatief goed maken, verblijft op dit moment in een huis in Wamena, samen met de Duitse defensie-attaché en dominee Van der Bijl.

Maandagavond lieten de ontvoerders via hun gijzelaar Jacobus, een Irianese gids en begeleider van de ontvoerde expeditieleden uit Jakarta, weten dat diens echtgenote, mevrouw Ola Jacobus Mindepa, en hun zes maanden oude baby 'vrij zijn in Mapnduma'. De strekking van die mededeling was de onderhandelaars in Wamena niet meteen duidelijk en sindsdien is er sprake van een helikoptervlucht naar Mapnduma om de vrouw en het kind op te halen. De OPM-groep op haar beurt eist voedsel en onbelicht filmmateriaal. Gisteren kondigde 'Wamena' aan dat er vandaag een helikopter zou landen met aan boord Van der Bijl en een medewerker van de Amerikaanse zending in Jayapura, Paul Burkhart. Van der Bijl drong er opnieuw op aan om vrouw en kind mee te geven. Daarop kwam niet

meteen instemmend antwoord en vanochtend werd de vlucht 'wegens slechte weersomstandigheden' afgelast.

Vandaag, rond het middaguur, was er opnieuw radio-contact. 'Wamena' repte van een vlucht morgenochtend, 'als het weer het toelaat'. De dominees zouden, behalve de boodschappen, ook een pakket 'belangrijke kranteberichten uit de wereldpers' meenemen. Van der Bijl repte onder andere over artikelen uit Australische kranten. Hij kan hebben gedoeld op recente uitlatingen van OPM'ers in ballingschap over de ontvoeringsactie. Deze aankondiging kan worden beschouwd als inwilliging van de publiciteitseis van de ontvoerders. Verder suggereerde Van der Bijl om alle gijzelaars naar de landingsstrip van de zending in Mapnduma te brengen om met behulp van een groepsfoto duidelijkheid te krijgen over hun toestand.

Vanmorgen om elf uur plaatselijke tijd keerde brigadegeneraal Prabowo Subianto, commandant van het Korps Speciale Troepen (Kopassus) en leider van 'Operatie Bevrijding', terug op zijn post in Wamena na een tweedaags verblijf in Jakarta. Daar sprak hij onder anderen met zijn schoonvader, president Soeharto. De in Wamena verblijvende militaire attachés, onder wie de Nederlandse kolonel Ben de Mars, hebben van Prabowo de verzekering gekregen dat het probleem zal worden opgelost via de weg van de onderhandelingen. De veiligheid van de gijzelaars zou prioriteit hebben boven een snelle afloop. Voorstanders van een hardere aanpak, zoals de militaire commandant van Irian Jaya en de Molukken, de twee-sterren-generaal Dunedja D., hierarchisch gezien Prabowo's meerdere, hebben zich hier kennelijk in geschikt. Dezer dagen zei Dunedja tegen een diplomaat dat 'het terrein ginds geen militaire operatie toelaat'. Prabowo heeft intussen gezelschap gekregen van twee generaals en een admiraal uit het hoofdkwartier van de strijdkrachten in Jakarta.

De eis van publiciteit in de wereldpers lijkt te worden ingewilligd, als de ontvoerders hun goede wil tonen door vrij-

lating van kwetsbare gijzelaars. Of vrije aftocht van de OPM-groep eveneens in de militaire kraam te pas komt is twijfelachtig. De laatste week hebben Herculesvliegtuigen grote aantallen commando's ingevlogen via Wamena, maar vooral via Timika, het goed geoutilleerde vliegveld van PT Freeport-Indonesia, dochter van een Amerikaanse mijnbouwfirm die in het gebied koper en goud delft. Voor korte vluchten in het gebied maakt het leger gebruik van het maatschappijtje Airfast, waarin Freeport een aanzienlijk belang heeft.

De Indonesische kranten, radio en televisie zijn voor hun berichtgeving over de ontvoeringszaak goeddeels aangewezen op de periodieke communiqués van het leger. Daarin wordt een hardere toon aangeslagen dan in Prabowo's contacten met de diplomaten. Maar dat alles is bedoeld voor binnenlands gebruik. Het Indonesische leger moet straks de zege wegdragen en wil de indruk vermijden dat het handelt onder buitenlandse druk. De negen dorpe-lingen van Mapnduma die vorige week werden vrijgelaten door de OPM-groep zouden door het leger zijn 'bevrijd'. De tot wachten veroordeelde generaals hadden behoefte aan een kleine overwinning.

Bemiddelaars halen drie Irianese gijze- laars van Papoea- rebellen op

JAYAPURA, 22 JANUARI Drie protestantse geestelijken die optreden als bemiddelaars tussen het Indonesische leger en een groep Papoea-militanten die in Irian Jaya een internationale groep natuurvorsers vasthouden, hebben vanochtend met een zendingsvliegtuig drie gijzelaars opgehaald. Het zijn de Irianese gids Jacobus Wandikbo, zijn echtgenote en hun baby. Vrouw en kind hadden sinds vorige week 'volledige bewegingsvrijheid' in Mapnduma, het gehucht in het centrale bergland waar de ontvoering twee weken geleden plaatshad.

Dominee Adriaan Van der Bijl, sinds 1963 zielzorger onder de Nduga, een Papoeavolk dat leeft in het noorden van het natuurreservaat Lorentz, vloog vanmorgen samen met de Amerikaanse zendingsmedewerker Paul Burkhart en de Irianese dominee Johannes Gobay naar Mapnduma voor een derde ontmoeting met de ontvoerders. Daar spraken zij met Daniel Judas Kogoya, een plaatselijke leider van de Beweging Vrij Papoea (OPM), die al eerder optrad als woordvoerder van de gijzelnemers. Naar verluidt was de laatste 'kalm en voorkomend'. Paul Burkhart toonde zich bij terugkeer in Wamena, een stadje in de Baliemvallei waar de militairen en hun buitenlandse adviseurs hun voorlopige hoofdkwartier hebben opgeslagen, 'optimistisch'. Diplomatieke waarnemers in Wamena gaven vandaag eveneens blijk van goede moed. Zij vertrouwen erop dat de gijzelingszaak binnen drie dagen zonder geweld kan worden opgelost.

Door toestemming te geven voor de vlucht van vanmorgen hebben de militairen het ultimatum dat de commandant van Irian Jaya en de Molukken vrijdagavond wereldkundig maakte ('vrijlating van de gijzelaars nog dit weekeinde of anders harde maatregelen'), stilzwijgend verlengd. De waarnemers in Wamena houden het erop dat de waarschuwing van de commandant bedoeld was voor de wereldontvanger van Daniel, om aldus druk op de ketel te houden. Zij zijn ervan overtuigd dat de Indonesische generaals nog steeds koersen op een oplossing door onderhandelingen en niet door geweld.

Vrijdagmorgen, toen Van der Bijl en Burkhart voor de tweede maal in Mapnduma waren, stelde Daniel voor om de gijzelaars met enig ceremonieel over te dragen aan de defensie-attachée's van Nederland, Engeland en Duitsland, die in Wamena bivakkeren. Dat bleek om protocollaire en prestige-redenen niet uitvoerbaar. Over de radio, het enige onderhandelingskanaal tussen de periodieke bezoeken van de bemiddelaars door, is het voorstel nooit afgewezen. Langs die weg hielden de onderhandelaars Daniel en de zijnen zaterdag een 'gewichtige boodschap van de betrokken regeringen' voor, die ze persoonlijk aan hem wilden overhandigen.

Zondag drong Van der Bijl, die tijdens de radiogesprekken wordt gesouffleerd door een internationaal onderhandelingssteam, erop aan dat Daniel zelf aan het toestel kwam. Dat heeft hij nog niet gedaan; de bedieners van de zender in Mapnduma plegen ruggespraak met hem of staan indirect onder zijn invloed. Zo scheidt hij afstand tot de onderhandelaars in Wamena en kunnen zij hem niet rechtstreeks 'bespelen'. Twee dagen lang, sinds de ontmoeting op vrijdag, was Daniel zoek, wat voor de gijzelaar aan de radio, de Nduga Naftali, reden was om niets af te spreken. Waarschijnlijk heeft Daniel die tijd benut voor tussentijds overleg met OPM-commandant Kelly Kwalik, die de brieven met eisen schreef en zich op een dagmars afstand schuil houdt. Volgens radio-bediener Naftali stond Daniel zondagmiddag om vijf uur naast hem. Op dat moment kreeg 'Wamena' het groene licht voor de vlucht van vanmorgen, die de Nduga-gids Jacobus en zijn familie naar Wamena bracht.

Vliegtuigen voor gijzelaars Irian Jaya nog aan de grond

JAYAPURA, 25 JANUARI Het geduld van brigadier-generaal Prabowo Subianto, bevelhebber van Kopassus, het elitekorps van de Indonesische strijdkrachten, raakt op. Het gijzelingsdrama dat zich nu al meer dan twee weken afspeelt in het ontoegankelijke hoogland van Irian Jaya, duurt hem te lang. Vandaag verstreek de termijn die het leger dacht nodig te hebben om de kwestie geweldloos af te handelen, zonder zichtbare resultaten.

Intussen treedt Prabowo's mysterieuze tegenspeler Kelly Kwalik, een guerrilla-commandant van de Beweging Vrij Papoea (OPM), eindelijk uit de coulissen. Vanmorgen had Kelly in Mapnduma, het dorpje waar de ontvoering plaatshad, op zijn eigen verzoek een onderhoud met de rooms-katholieke bisschop van Jayapura.

Generaal Prabowo's ongeduld klonk dinsdagavond duidelijk door in het radiogesprek tussen zijn eerste onderhandelaar, dominee Adriaan van der Bijl, en het kamp van de ontvoerders, een strijdgroep van de OPM. 'We kunnen niet langer wachten', bitste Van der Bijl, 'morgen (woensdag) willen we de zaak afronden'.

De Irianees Naftali, één van de dertien resterende gijzelaars, die van de ontvoerders de radio moet bedienen, raakte duidelijk in paniek door deze zware druk. Hij ging van de zenuwen over in het Nduga, de taal van het Papoea-
volk uit de streek. Van der Bijl eiste rechtstreeks radiocontact met Daniel Judas Kogoya, de OPM-leider die als woordvoerder optrad tijdens drie eerdere ontmoetingen met kerkelijke bemiddelaars, maar nooit via de zender spreekt. Daniel bleek echter zoek. 'Waar hangt hij uit?', vroeg Van der Bijl dringend. De dominee zei woensdag, samen met de twee andere, eveneens protestantse bemiddelaars, opnieuw per helikopter naar Mapnduma te willen vliegen. In dat Nduga-gehucht van zevenhonderd zielen in het bergachtige noordoosten van het Lorentzpark werd op 8 januari het internationale gezelschap natuurvorsers ontvoerd. Zonder toestemming van Daniel liet het leger de bemiddelaars echter niet vertrekken. 'Zoek hem', zei Van

der Bijl op gebiedende toon, 'morgenochtend om zes uur moet hij aan de radio zijn'.

Het aldus ontwikkelde *momentum* ging woensdagmorgen verloren. Niet Daniel stond bij de radio, maar een andere OPM-strijder, met een schriftelijke boodschap van Kelly Kwalik, de hoogste commandant van het OPM-legertje in het Centrale Bergland. Hij is de raadselachtige man achter de schermen, die weliswaar de brieven met eisen ondertekende, maar zich tot dusverre heeft schuilgehouden. 'Wij, bevelhebber Kelly', las diens adjudant, 'willen op donderdag 25 januari beraadslagen in Mapnduma met bisschop H.F.M. Munninghof van Jayapura, een vertegenwoordiger van het Internationale Rode Kruis en de gevangene van Duitse nationaliteit, die we eerder met een boodschap naar Wamena hebben gestuurd'. Van der Bijl zei alleen akkoord te gaan als alle gijzelaars op dat moment klaar zouden staan. 'Eerst beraadslagen', luidde het antwoord. Kelly zou te voet onderweg zijn naar Mapnduma. Zo was er gisteren geen vlucht en lag het initiatief weer aan OPM-kant.

De ongeveer veertigjarige Kelly Kwalik is een zoon van de Amungme, een Papoea-volk dat de zuidelijke hellingen van het Centrale Bergland bewoont. Kelly trok in 1977 het bos in om te vechten voor een vrij West-Papoea. Irianezen die hem kennen, houden hem voor een zachtmoedig mens die 'de gijzelaars geen kwaad zal doen'.

Bisschop Munninghoff (74), een Franciscaan van Nederlandse geboorte, heeft een lange staat van dienst als missionaris in Irian Jaya. Hij geniet het vertrouwen van de katholieke Kelly. Mgr. Munninghoff schreef vorig jaar een geruchtmakend rapport over gewelddadige excessen van het leger tegen Amungme-dorpelingen. Daarbij zijn vier clangenoten van Kelly spoorloos verdwenen na eerst langdurig te zijn gemarteld.

Kelly werd gisteren op zijn wenken bediend. Woensdagmorgen, twintig minuten na het radiocontact, kreeg de bisschop een telefoontje van brigade-generaal Prabowo, die

zei dat er een vliegtuig voor hem klaarstond. Munninghoff vertrok ijlings naar Wamena, het stadje in de Baliemvallei waar het tijdelijke militaire hoofdkwartier is gevestigd.

De 'gevangene van Duitse nationaliteit' is Frank Momberg (31), een staflid van het Wereld Natuurfonds (WWF), die op het moment van zijn ontvoering samen met zijn Nederlandse collega's Mark van der Wal (35) en Martha Klein (31) onderzoek deed in het Lorentzpark. De Nederlanders zitten nog steeds vast, maar Momberg werd op 15 januari 'voorwaardelijk' vrijgelaten. Hij moest een boodschap overbrengen van Kelly en zich 'beschikbaar houden' voor het moment dat de ontvoerders een beroep op hem zouden doen. Momberg logeert in Wamena en is bereid als bemiddelaar op te treden, maar kreeg gisteren geen toestemming van de Duitse ambassade om terug te keren naar de plaats van de ontvoering. De vertegenwoordiger van het Internationale Rode Kruis in Jakarta bleek niet meteen beschikbaar.

Vanochtend om half zeven vlogen bisschop Munninghoff en dominee Van der Bijl met toestemming van Daniel en Kelly naar Mapnduma, in een Cessna van de zending. Om kwart over twaalf landde het toestel weer in Wamena, met dezelfde twee passagiers. Toen ze uitstapten, stonden hun gezichten zorgelijk. De Mission Aviation Fellowship (MAF), een luchtvaartmaatschappijtje van de protestantse zending in Irian Jaya, had voor vandaag enkele vluchten geannuleerd en hield de toestellen beschikbaar voor een eventuele evacuatie van de gijzelaars. Ze bleven aan de grond.

3 FEBRUARI *Aan de gijzeling van zeven Europeanen in Irian Jaya, het voormalige Nederlands Nieuw-Guinea, ging een geschiedenis van ontworteling vooraf. Indonesië gaf de Amerikaanse mijnbouwonderneming Freeport toestemming er kopererts te winnen. De Amungmes werden zo een bergvolk zonder berg.*

*De Papoea's in
Irian Jaya moe-
ten veranderen,
vluchten, of
vechten
Verdreven uit
Koperstad*

We kijken uit over Waa. Een kleine honderd hutten, verspreid over het dal, groentetuinen, een schooltje en een kerkgebouwtje van de Kingmi-gemeente. Een groepje mannen begroet ons op de wijze van de berg-Papoea's. Ze nemen de uitgestoken wijsvinger tussen wijs- en middelvinger en trekken eraan tot het gewricht knapt. Brede grijnzen achter kroesbaarden. 'Amole!'. Mijn reisgenoot, een Ekari van de Wisselmeren, spreekt de taal en enkele ogenblikken later begeleidt een klein escorte ons naar het huis van Tuwarek Ndardkime.

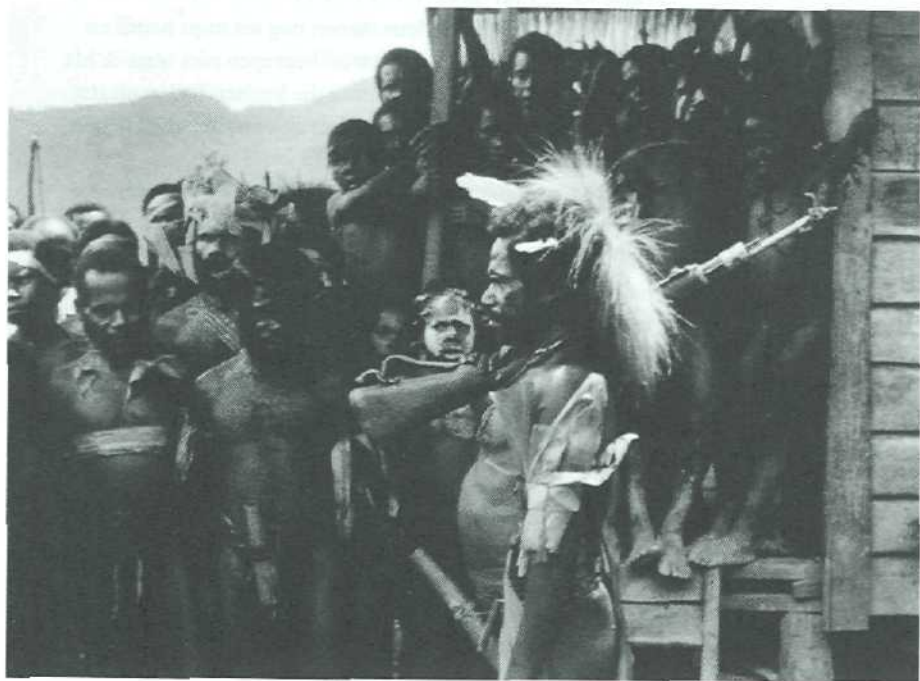
Hij moet stokoud zijn, maar hij staat kaarsrecht. Brede, blote voeten, tanige bergbenen, een sportbroekje, een t-shirt en een viltchoed. 'Belanda? (Nederlander?). Kom binnen!' We hurken in de circelvormige hut; mannen, vrouwen en kinderen. Een huilende baby wordt stil gesust; een varken en een hond worden weggemept. Want er zijn gasten en Tuwarek vertelt.

'God schiep deze grote berg en op de top legde hij fonkelende sneeuw. Vervolgens plaatste hij mij [mijn clan] hier, aan de voet van de berg. Wat hij had geschapen, moest ik genieten en beheren. Hij gaf mij de naam 'Ndardkime', dat betekent 'boomkruin'. In mijn hand heb ik het kiezelsteentje dat de sleutel is tot de eeuwige sneeuw.'

'De eerste vreemdelingen die ik naar de Grasberg bracht, waren orang Belanda. Eén van hen vond koper in Tenggogoma. Hij zei: als God een weg opent, zullen wij vast de beste vrienden worden en samen de mijn beheren. Dat leek mij een goede gedachte. Veel later vernam ik dat de mensen die ik had ontmoet naar huis waren. Dat Nederland zich had losgemaakt van het eiland Irian en was teruggekeerd naar zijn plaats van herkomst.'

OPM-leider Kelly Kwalik tijdens
een dorpsfeest

‘Op een dag hoorde ik het geluid van een wentelwiek die landde in de sneeuw. Mijn kinderen en ik gingen te voet naar boven. Daar werd een platform aangelegd. Vreemdelingen sloegen een kamp op. Ik ging weg en nam maatregelen. Om de berg te beschermen plaatste ik kruisen van hout ten teken van verbod.’

‘Toen ze me kwamen opzoeken, ondervroeg ik hen op barse toon. Zijn jullie Nederlanders? Want met hen had ik een afspraak. Ik kende hun namen nog uit mijn hoofd en noemde ze één voor één, maar ze begrepen niet waar ik het over had. Zij vroegen waarom ik die kruisen had geplaatst. En ze zetten me onder druk. Maar ik deed net alsof ik hen niet hoorde en schudde mijn hoofd.’

‘De nieuwkomers waren Amerikanen. Ze dreigden me en vleiden me. Zij zeiden: geloof ons, Tuwarek, u zult hier wel bij varen. Eén van hen zei: Tuwarek heeft kinderen, ik heb kinderen. Later zullen ze gelijk zijn en samen optrekken. Uiteindelijk gaf ik toestemming voor het onderzoek.’

‘Vervolgens werd er een vlag gehesen. Die was rood en wit. Ik vroeg aan de Amerikanen: van wie is die vlag? Van jullie of van iemand anders? Ik weigerde die vlag te aanvaarden. Toen kreeg ik te horen: dit is grondgebied van de Republiek Indonesië en dat daar is voortaan van de mijn. Tenslotte was ik ten einde raad. Dit is mijn land, dacht ik, waar moet ik heen?’

‘Als die Amerikaan gelijk had gekregen, dan zou ik nu misschien een klein kantoor hebben en een behoorlijk huis. Dan zoudt u, heren, die met mij komt praten, nu in een stoel zitten en niet op de vuile vloer.’

Stammoeder

Tuwarek's verhaal is een verdichting van dertig jaar geschiedenis. In december 1936 beklommen dr. A.H. Colijn (de zoon), de geoloog J.J. Dozy en de piloot J. Wissel als eerste Europeanen de Carstenszpiek, zo genoemd naar de zeventiende eeuwse Hollandse zeevaarder die vanaf zijn schip in de Arafura Zee de besneeuwde toppen zag blinken

in de zon. Op 3.500 meter hoogte vond Dozy een reusachtige uitstulping van koper die hij Ertsberg noemde. In 1962 droeg Nederland onder internationale druk Nieuw-Guinea over aan een tussenbestuur van de Verenigde Naties. In 1963 werd het onder de naam West-Irian onderdeel van de Republiek Indonesië. Voorwaarde voor de overdracht was dat de Papoea-bevolking zich hierover via een zogenaamde Vrije Wilsbeschikking mocht uitspreken.

In 1967, twee jaar voordat zo'n duizend geselecteerde Papoea-notabelen instemden met aansluiting bij Indonesië, sloot Jakarta een contract met de Amerikaanse mijnbouwonderneming Freeport, het huidige Freeport-McMoRan. In de Waa-vallei en de bergen ten noorden ervan verwierf het bedrijf een concessie van 10.000 hectare waar het kopererts mocht winnen met als bijproducten zilver en goud. In datzelfde jaar begon Freeport met proefboringen op de hellingen van de Ertsberg. Dat stuitte ter plaatse op weerstand.

De leider van het exploratieteam, Forbes Wilson, schrijft in zijn boek *The Conquest of Copper Mountain*: 'Tijdens een landing in de vroege ochtend merkte de heliopperpiloot dat er in een kring om de Ertsberg lichtgekleurde houten staken in de vorm van kruisen in de grond waren gestoken. Van missionarissen hoorden we dat dit *salep* of heksesrokken waren. Ze maakten duidelijk dat de plaatselijke bevolking uitgesproken onvriendelijk stond tegenover wat er gaande was'.

Het was de eerste verzetsdaad van de Amungme. Dit Papoea-volk van naar schatting veertienduizend zielen bewoont vanouds de zeventien rivierdalen aan de zuidkant van het Carstenszmassief, binnen een straal van vijftig kilometer om de huidige Freeport-mijn. In de bergen verbouwen zij zoete aardappelen, groenten, cassave, pompoenen en eetbare rietsoorten, net voldoende om hun families te voeden. Het tamme Melanesische varken geldt als bron van rijkdom en prestige en wordt alleen bij feestelijke gelegenheden gegeten. Ter aanvulling van hun dieet jagen de man-

nen met pijl en boog en zetten ze vallen voor beren, buidel-dieren en vogels.

Amung-me betekent ‘mensen van het eerste uur’ of ‘echte mensen’. Volgens de inheemse mythologie is *Amung-sa* (het land der Amungme) een moeder, die met haar hoofd op de koele berg ligt en met haar voeten in het hete laagland, de bossen rond het huidige Timika. Onder de Ndardkime, de belangrijkste clan van de Waa-vallei, gold Tenggogoma (Ertsberg) als de woonplaats van de geesten der voorouders. Omdat de berg een rol speelt in de ontstaansmythe der Amungme, vormde hij de symbolische band tussen de clans. Er gaan verhalen over een vreemd licht op Tenggogoma – wellicht het aan de oppervlakte komende kopererts. Dat zou de geest zijn van de stam-moeder der Amungme. Twintig jaar na aanvang van de koper- en goudwinning is er van de Ertsberg niets meer over; de geheel uitgegraven mijnput is nu een groen meer.

Koperstad

Freeport werd door de Indonesische regering ontslagen van de verplichting om extra royalties of pachtgelden te betalen voor de grond. In artikel 2 van het Werkcontract tussen Freeport en de regering verwierf de onderneming het recht om inheemse bewoners van het concessiegebied te hervestigen. Zij moesten een redelijke vergoeding krijgen voor ‘opstallen’ (huizen) en andere ‘permanente faciliteiten’ (tuinen) waarvan Freeport verwijdering of vernietiging nodig achtte. Deze beperkte compensatie werd door de Amungme als inadequaaf ervaren. Hun jachtgronden werden verwoest of de toegang ertoe bemoeilijkt. Dit grondgebruik wordt door de Indonesische regering niet als wezenlijk beschouwd en Jakarta verplichtte Freeport niet het verlies ervan te compenseren.

In december 1980 werd in Tembapapura (Koperstad), een gloednieuwe nederzetting voor mijnpersoneel in de Waa-vallei, een zitting gehouden van het Project Hervestiging, een programma van het Indonesische departement

van sociale zaken. Slechts twee Amungme woonden de besprekingen bij. In de buurt van Freeports vliegveld, in het tropische laagland, zou een nieuw bevolkingscentrum verrijzen, Timika. De Amungme uit de Waa-vallei zouden worden aangemoedigd daarheen te verhuizen. De regering weigerde scholen te bouwen in de Waa-dorpen. Amungme die onderwijs wilden, moesten naar Timika of andere stedelijke centra in Irian Jaya.

In 1986 ontruimden Freeport en de regering de dorpen Waa Baru en Waa Atas. De huizen werden afgebroken door plaatselijke werkploegen onder toezicht van Freeport, regeringsfunctionarissen en lokale kerkleiders. Freeport verzag zijn Amungme-personeel van barakken, maar hun familieleden moesten elders onderdak zoeken. De regering betaalde de verhuiskosten voor bouwmaterialen en huisraad naar Timika, maar de meeste Amungme trokken naar lager gelegen dorpen in de vallei, zoals Waa, Banti en Arwanop. Ook daar zouden ze niet buiten schot blijven.

Organisatie Vrij Papoea

Kelly Kwalik werd zo'n veertig jaar geleden geboren in Tsinga, een Amungme-nederzetting zestig kilometer ten oosten van de huidige Freeport-mijn. In het voorjaar van 1957 opende pater Johannes Jorna, een Nederlandse Franciscaan, de eerste missiepost in de Tsinga-vallei. De jonge Kelly bezocht er de lagere school en zette na de overdracht van Nieuw-Guinea zijn opleiding voort in de hoofdstad Jayapura. Daar doorliep hij de katholieke kweekschool en kreeg hij les van de Franciscaan Herman Münninghoff, de huidige bisschop van Jayapura. Nadat hij zijn akte had behaald, werkte Kelly enkele jaren als onderwijzer. Onvrede onder de Amungme over de teloorgang van hun traditionele gronden leidde in de jaren 1973-1977 tot grote onrust in het bergland en kweekte sympathie voor de strijd van de Organisatie Vrij Papoea (OPM). In 1977 ontvreemde een OPM-groep mijnexplosieven uit een opslagplaats van Freeport en blies de pijplijn voor het koperconcentraat op.

Het Indonesische leger sloeg keihard terug. Dorpen van vermeende OPM-sympathisanten, onder meer in de Waa-vallei, werden bestookt met bommen en mortieren. De Amungme vluchtten massaal het bos in en de jonge onderwijzer Kelly Kwalik sloot zich aan bij de OPM.

Volgens plaatselijke informanten bestaat zijn legertje intussen uit 200 tot 250 man, zonen van nagenoeg alle volken in het Irianese hoogland: Ekari van de Wisselmeren, Moni, Amungme, Nduga uit het Tiomdistrict, Dani uit de Baliemvallei en Ngalum uit het Sterrengebergte. Iedere etnische subgroep heeft een eigen leider, onder het oppercommando van de Amungme Kelly Kwalik. Daniel Judas Kogoya, die de Lorentz Expeditie 1995 ontvoerde, is de leider van de Nduga-groep.

Toen Kelly op 1 juli 1994 de OPM-vlag hees in Tsinga, zette het leger zijn familie onder zware druk. Op 6 oktober 1994 werden Sebastianus Kwalik en zijn jongere broers Romulus, Marius en Hosea tijdens een kaartspel in Timika meegenomen door de militairen, opgesloten in een Freeport-container en zwaar mishandeld. Enkele weken later waren ze spoorloos verdwenen. Van 9 oktober tot 10 november 1994 werden Yosepha Alomang, die is gehuwd met een lid van de Kwalik-clan, en Yuliana Magal, de bejaarde pleegmoeder van Kelly Kwalik, door de militairen vastgehouden, ondervraagd en gemarteld.

Over deze en andere excessen schreef bisschop Munninghoff, Kelly's voormalige *guru*, in augustus 1995 een geruchtmakend rapport dat ruime aandacht trok. Sindsdien slaan de militairen een andere toon aan. In november zei brigadier-generaal Amir Syarifuddin, stafchef van het militaire district Irian Jaya en de Molukken: 'Je moet de politieke betekenis van dat handjevol OPM-ers niet overdrijven. Kelly en zijn kornuiten willen geen onafhankelijkheid, ze willen vrijheid – de mogelijkheid om zich in het bos te onttrekken aan de regels en voorschriften van de Indonesische maatschappij. Zolang ze niemand lastig vallen, kunnen we hen beter met rust laten. Desnoods

geven we hun voedsel en sigaretten, om te voorkomen dat ze de mensen in de dorpen lastigvallen. Wat mij betreft: laat ze daarboven in de bergen maar een vlag hijsen. Wat geeft dat als niemand het ziet? Zodra je op hen schiet, wordt het een verhaal.'

List

Beneden, in de hete vlakte rond Timika, proberen zo'n tweeduizend Amungme te leven volgens de 'regels van de Indonesische maatschappij'. Het stadje wordt bevolkt door een bonte mengeling van geluuzoekers: Amungme uit de bergen, Dani uit de Baliemvallei en Kamoro van de kust. In maart 1985 werd achter het vliegveld de eerste lokatie geopend voor Javaanse transmigranten. De vereiste grond werd verworven met een list. Dominicus Beanal, een Amungme-migrant en clan-oudste uit Tsinga, weet het nog: 'Hulp-regent Agustinus Biu, een Toradja uit Sulawesi, riep zestien adat-leiders, zes Amungme en tien Kamoro, bijeen en dwong ons een definitief besluit te nemen over de grens tussen onze adat-gronden. Dat deed een twist ontvlammen tussen Amungme en Kamoro. Biu opperde om de zaak in der minne te schikken en liet ons een verklaring tekenen. De meeste aanwezigen – ik ook – waren analfabeet en plaatsten een duimafdruk. We wisten niet wat we deden. In die verklaring, begreep ik later, deden we afstand van het gehele omstreden gebied, van de voet van het gebergte tot de geplande stad. Die avond was er een feest met varkensvlees in aanwezigheid van de minister van transmigratie en de week daarop arriveerden de eerste volksverhuizers uit Java.'

De Amungme in Timika leven onder volstrekt andere verhoudingen dan hun voorouders en verwanten 'boven'. Zij zijn hun autonomie kwijt en staan nu onder controle van de regering. Recente migranten uit de bergen hebben geen natuurlijke weerstand tegen malaria. 'Boven' ruilde men, hier heeft men geld nodig, voor alles. In 1981 begon Freeport alle groente-en fruitoverschotten van de

Amungme op te kopen. Sommige mannen gebruikten het nieuwe ruilmiddel, geld, om bier te kopen. Verkoop van bier in Timika is verboden, toch vinden aanzienlijke hoeveelheden hun weg van de Freeport-pakhuizen naar kopers beneden, die bereid zijn een tienvoud te betalen van de oorspronkelijke prijs. Nieuwkomers maakten gebruik van drank en sigaretten en een beetje geld om Amungme hun nieuwe grond in Timika te ontfutselen. Toezeggingen voor betaling werden niet nagekomen en de ongeletterde Amungme konden deze mondelinge afspraken niet afdwingen.

Het kleinbedrijf in Timika wordt grotendeels gedreven door spontane migranten uit Sulawesi (Boeginezen, Toradja's en Menadonezen): winkeltjes, logementen, houtkapbedrijfsjes en aannemerijen. Er wordt gefluisterd dat zij hun grond te danken hebben aan hulpregent Biu. Onder de oorspronkelijke bevolking – Amungme en Kamoro – staan deze nieuwkomers slecht bekend: ze berekenen hoge prijzen voor hun goederen en betalen een grijpstuiver voor de lokale produkten. Zij nemen lokale Papoea's in dienst, maar spreken met weinig waardering over hun arbeidskrachten. Ze zouden 'onberekenbaar zijn, voorwendfels bedenken om niet of te laat op hun werk te verschijnen en alleen in staat zijn tot grof werk'. De Amungme op hun beurt klagen over lage lonen, die vaak niet worden uitbetaald. Ze beschouwen hun tuinen als de enige vaste bron van voedsel voor hun families. Regelmatige loonarbeid zou hun geen tijd laten voor het verzamelen van brandhout, dat steeds schaarser wordt rond Timika, mede als gevolg van de kappraktijken van de nieuwkomers.

Couveuse

PT Freeport-Indonesia is niet blind voor de sociale problemen die de mijn heeft veroorzaakt. Een Amerikaanse manager: 'De Indonesische regering verplicht ons niet tot schadeloosstelling van de plaatselijke bevolking, maar we willen onze handen niet wassen in onschuld. Daarom trek-

ken we zo'n 14 miljoen dollar per jaar uit voor community development-projecten onder de Amungme en Kamoro.' Ter vergelijking: in 1994 leverden het koper, goud en zilver van Irian Freeport-McMoRan 280 miljoen dollar netto winst op.

Het bedrijf legt asfaltwegen aan, neemt landbouwproducten af voor de bevoorrading van Tembapapura, stelt het moderne ziekenhuis van Koperstad open voor Amungme uit de bergen en heeft in Timika een professioneel bemand kliniekje geopend. In de bergdorpen Waa, Tsinga en Arwanop heeft Freeport schoolgebouwtjes neergezet, de plaatselijke onderwijzers krijgen bijscholingscursussen en verder zijn er beurzen beschikbaar voor talentvolle Amungme. Gezien hun geringe scholing en het high tech-karakter van de operatie is het aantal Freeport-werkers uit de streek nog gering: van de zesduizend man personeel die rechtstreeks voor de mijn werken, komen er maar tweehonderd uit het omringende hoogland: vooral conciërges en schoonmakers.

Vier jaar geleden begon Freeport een opmerkelijk experiment in Timika: de Business Incubator. Kresno Wiyoso, een architect uit Semarang, geeft leiding aan het programma: 'Wij brengen Irianezen ondernemersvaardigheden bij. We lenen voor hen kapitaal, leren hun de kneepjes van bedrijfsmanagement, boekhouding, planning, financiën en belastingen. Het complex heet 'incubator', net als de couveuse in het ziekenhuis. Eerst ligt het kind aan instrumenten, totdat het sterk genoeg is. Op dit moment trainen we 21 aspirant-ondernemers. We leren hun dingen te maken die Freeport wil kopen, om hun een markt te garanderen. De trainees zijn maximaal vier jaar onder onze hoede. Om met succes af te zwaaien moeten ze hun lening hebben afbetaald; eigen land en een gebouw hebben voor de uitoefening van hun bedrijf; voldoende kapitaal hebben gespaard om drie productiecycli te kunnen financieren, voor het geval de betaling te laat afkomt, en alle aspecten van bedrijfsvoering onder de knie hebben. Van aanmelders

verlangden we aanvankelijk een afgeronde middelbare schoolopleiding, maar die eis hebben we laten vallen. Men moet kunnen lezen en schrijven, een beetje rekenen en de wil hebben om zelfstandig te werken’.

Johannes Tsenawatme (27) is een Amungme uit Akimuga, een dorp in het Lorentzpark. Zijn voorkomen heeft iets karikaturaals: hij kauwt driftig kauwgom, gaat gekleed in een knielange broek, een honkbalshirt, een dito pet en sportschoenen. Het is duidelijk welk rolmodel hem voor ogen staat. Onder de hoede van Freeports bedrijfs-couveuse maakt Johannes houten tuinmeubelen voor een nieuwe personeelsnederzetting, die verrijst op twintig kilometer van Timika, en houten meetinstrumenten voor geologisch onderzoek. Deze maand moet hij afzwaaien en voor zichzelf beginnen, maar hij heeft nog geen eigen ondernemen en heeft nog onvoldoende gespaard om zelf te kunnen bouwen. Is hij bereid om te lenen bij de bank? Johannes: ‘Wel als Freeport een garantie geeft.’ Amungme respecteren alleen diegenen die in staat zijn te delen met anderen. Wat gebeurt er als er straks armlastige familieleden op de stoep staan bij hun succesvolle neef, oom en zwager? Johannes heeft daarover nagedacht: ‘Delen is inderdaad traditie onder bergbewoners. Maar hier wordt ons geleerd onderscheid te maken tussen privé-geld, geld voor de familie en de bedrijfskas. Het bedrijf heeft immers cash-flow nodig. Wat ik aan mijn vrouwen geef, is mijn eigen salaris. Hulp aan verwanten moet in overeenstemming zijn met mijn mogelijkheden. Misschien moet ik me straks een beetje verder weg vestigen, om dat soort moeilijkheden te voorkomen.’

Boven, in Waa, trekt Tuwarek Ndardkime zich ontgoocheld terug in zijn dromen. ‘Ik blijf hier, om te waken over de bergen. De overeenkomst tussen mij en Freeport is nooit nagekomen. Het bedrijf nodigde soldaten uit om de mijn te beschermen. Ze vroegen niets, maar schoten. Totdat het bloed van deze bergen naar de moerassen stroomde.

De mens die mij en de sneeuwberg schiep, zal hierover oordelen. Mijn nakomelingen en verwanten in de bergen demonstreren, vechten en stellen eisen. Maar ze zoeken teveel wegen. De tijd van overeenkomsten is verstreken. Ik wil niets meer van ze hebben. Het is genoeg. De mijn moet dicht, de aandelen moeten terug. Ze moeten allemaal weg, de hulp-regent, het districtshoofd, Freeport. Ik wens niet langer in mijn eigen land gecommandeerd te worden. Ik wil alleen zijn, zodat ik weer kan leven zoals vroeger.'

*Militaire actie in
Irian Jaya*
Indonesische
leger bevrijdt
gijzelaars

JAKARTA/DE HAAG, 15 MEI Negen van de elf gijzelaars die vier maanden zijn vastgehouden door een strijdgroep van de Organisatie Vrij Papoea (OPM) zijn vanmiddag rond twee uur Jakarta-tijd bevrijd door het Indonesische leger. Onder de negen zijn alle zes buitenlandse gevangenen: vier Britse wetenschappers en de Nederlanders Mark van der Wal en de nu zeven maanden zwangere Martha Klein. Zij zouden allen ongedeerd zijn. Op dit moment 'waken Indonesische militairen over hun veiligheid', aldus een regeeringsbron.

De twee gijzelaars die nog in handen van de OPM zijn, zijn Indonesische staatsburgers. Volgens onbevestigde berichten zouden de twee resterende gijzelaars gewond zijn geraakt tijdens de militaire bevrijdingsactie. Ambassadeur Paul Brouwer werd kort na daarna op de hoogte gesteld door de Indonesische regering. Hij uitte vanmiddag zijn 'gevoelens van grote opluchting, dankbaarheid jegens degenen die hiertoe hebben bijgedragen en bezorgdheid over het lot van de twee overgebleven gevangenen'. De families Klein en Van der Wal zijn meteen op de hoogte gebracht.

De gijzelingsactie heeft precies achttien weken en twee dagen geduurd. Op 8 januari ontvoerde een OPM-strijdgroep onder leiding van Daniel Yudas Kogoya, lid van het Nduga-volk en 'commandant te velde' van het Nduga-onderdeel van het OPM-legertje in het bergland, in het gehucht Mapnduma 26 mensen, onder wie een groot aantal leden van een internationaal gezelschap natuurvorsers. Geleidelijk aan werden vijftien gijzelaars vrijgelaten, vooral Irianezen, maar ook de Duitse medewerker van het Wereld Natuurfonds Frank Momberg.

Na drie maanden van bemiddelen tussen de Indonesische autoriteiten en de OPM-groep gaf het Internationale Rode Kruis vorige week donderdag zijn pogingen op. Twee uur na het laatste bezoek van een Rode-Kruismissie aan de gijzelingslokatie zette het Indonesische leger een militaire actie in. De verrassingsoverval met vijf helikopters op de plaats waar de ontvoerders het laatst met het Rode Kruis

hadden gesproken mislukte vorige week. Gisteren gaf het legerhoofdkwartier deze valse start van de actie toe. Luitenant-generaal Soeyono, chef algemene zaken van de strijdkrachten, zei dat de 'achtervolging was ingezet'.

Zowel de Britse als de Nederlandse regering heeft behoedzaam geopereerd om de gijzelaars vrij te krijgen. Bij herhaling heeft minister Van Mierlo van Buitenlandse Zaken gezegd dat het de verantwoordelijkheid van de Indonesische regering was om de gijzelingszaak tot een goed einde te brengen. De contacten tussen Den Haag en Jakarta verliepen via de Nederlandse ambassade. Van Mierlo prees steeds de Indonesische regering dat zij geen oplossing wilde forceren door het aanwenden van geweld. Daar werd in sommige kringen in Jakarta wel op aan gedrongen, zo meende men op Buitenlandse Zaken. Vier maanden lang heeft de Indonesische regering ruimte gegeven voor onderhandelingen, zo zegt Buitenlandse Zaken.

3

Gijzelaars tijdens hun verblijf in het onherbergzame binnenland van Irian Jaya.

Mark van der Wal en Martha Klein staan op de bovenste rij, de eerste en tweede van rechts.

Steen in het stille water van Irian

JAKARTA 17 MEI Ruim achttien lange weken in het dicht beboste, moeilijk begaanbare hoogland van Irian Jaya moeten sporen hebben nagelaten bij de negen overlevende gijzelaars. De twee Jakartanen die de beproeving hebben overleefd, beiden leden van de hoofdstedelijke Biological Science Club, bleken gisteren het meest verzwakt. Adinda Saraswati en Jualita Tanasale verschenen vanmorgen tijdens het overdrachtsritueel in het militaire hospitaal Gatot Subroto in een rolstoel. Martha Klein en Mark van der Wal, volgens vrienden getrainde woudlopers, oogden sterk, maar aangeslagen.

Nauwelijks bekomen van hun gevangenschap, aanvankelijk in het gehucht Mapnduma, daarna heel lang in een grot vlakbij het dorpje Geselama, een paar zware dagmarsen, en met de sidderingen van vijf dagen militaire kloppjacht nog in de benen, stonden ze vanmiddag aan het graf van twee dode vrienden. Navy Panekenan en Yosias Lasamahu, collega-wetenschappers, die het gelag hebben betaald. Als we de legerversie mogen geloven, zijn deze twee – de enige mannelijke, niet-Irianese Indonesiers onder de gijzelaars – in de allerlaatste fase van het gijzeldrama door hun ontvoerders met de parang, een soort kapmes, afgemaakt.

De actie heeft niet alleen bij de hoofdrolspelers van het drama sporen nagelaten. De ontvoering op 8 januari van 26 mensen, onder wie dertien natuurvorsers uit Indonesie, Groot-Brittannie, Nederland en Duitsland, bleek vanuit media-oogpunt een steen in het ogenschijnlijk zo stille water van Irian Jaya. Daniel Yudas Kogoya, een Nduga-Papoea uit het hoogland en plaatselijke commandant van de Organisatie Vrij Papoea (OPM), die de ontvoering begon, heeft wereldnieuws gemaakt.

Het is heel goed mogelijk dat de Amungme-Papoea Kelly Kwalik, hoogste commandant van het OPM-legertje in het centrale bergland, betrokken was bij de voorbereidingen van de actie. Hij is al jaren verwickeld in een uitzichtloze krachtmeting met het Indonesische leger en met

de Amerikaanse kopergigant Freeport, die de 'verblijfplaats' van zijn voorouders afgraaft. Het is ook denkbaar dat hij zich het mediamieke potentieel van dit avontuur pas later realiseerde en toen de politieke teugels in handen nam.

Na enkele bemiddelingspogingen van protestantse en katholieke geestelijken uit Irian, met toestemming van het Indonesische leger, leek op 23 januari een doorbraak bereikt. Adriaan Van der Bijl, een dominee van Nederlandse afkomst, die al dertig jaar zielzorger is onder de Nduga, had via de radio van de zending Kogoya voor het blok gezet. De volgende dag zouden zendingshelikopters invliegen om de gijzelaars op te halen. Kogoya had zich eerder bereid getoond zijn gevangenen in een traditionele ceremonie over te dragen aan vertegenwoordigers van Nederland en Groot-Brittannië. Een Duitse gijzelaar, de geograaf Frank Momberg, had hij al op 15 januari laten vertrekken.

Op 24 januari ging het aldus ontwikkelde momentum echter verloren. Die ochtend stond niet Kogoya aan de radio, maar een andere OPM-strijder, met een schriftelijke boodschap van Kelly Kwalik, die zich tot dat moment had schuil gehouden. 'Wij, bevelhebber Kelly Kwalik', las diens adjudant in het Indonesisch voor, 'willen op donderdag 25 januari beraadslagen in Mapnduma met bisschop H.F.M. Munninghoff van Jayapura.' Van der Bijl zei alleen akkoord te gaan als alle gijzelaars zouden klaarstaan. 'Eerst beraadslagen', was het antwoord.

Op 25 januari verscheen Kelly Kwalik in Mapnduma voor de bisschop, die hem ooit les gaf aan het seminarie van Jayapura maar zijn ex-leerling niet meer herkende. Kwalik zei niet van zins te zijn deze troefkaart – liefst zes buitenlandse gevangenen – uit handen te geven en stelde opnieuw de doelstellingen van de OPM aan de orde: zelfbeschikingsrecht voor de Papoea-bevolking van Irian Jaya, herstel van traditionele landrechten, beëindiging van de milieuvervuiling als gevolg van de koperwinning door Freeport en

respectering van de mensenrechten der Papoea's.

Het deed de bisschop denken aan de redevoering van Kogoya, tijdens hun eerste ontmoeting op maandag 15 januari, en hij kreeg het gevoel terug bij af te zijn. Na deze vergeefse bijeenkomst verdween Kwalik weer uit beeld en Daniel dwong zijn gevangenen tot een zware mars van enkele dagen naar het westen. In de buurt van Geselama, op de grens tussen de traditionele gronden van Kogoya's Nduga-volk en Kwaliks Amungme, werden ze ondergebracht in een grot.

Begin februari gaf de legertop het Internationale Rode Kruis (ICRC), via diens vertegenwoordiger in Indonesië Henri Fournier, toestemming om de bemiddelingsdraad weer op te pakken. Fournier en zijn staf legden via per helikopter verspreide brieven contact met de ontvoerders. Na enkele weken mocht dr. Mayer van het ICRC de gevangenen bezoeken.

Kwalik en de zijnen hebben het Rode Kruis maanden aan het lijntje gehouden. Eerst zei Kwalik alleen akkoord te gaan met vrijlating na consultaties met zijn 'politieke leider', de zelfbenoemde OPM-voorzitter Mozes Weror, die als balling leeft in het buurland Papoea Nieuw Guïnea (PNG). Fournier c.s. togen naar de hoofdstad Port Moresby, waar zij een onderhoud hadden met Weror. Die gaf hen een brief mee voor Kwalik en Kogoya, waarin hij hun gelastte de gevangenen in vrijheid te stellen.

Dat de OPM een effectieve commandostructuur mist, bleek toen de adressanten het schrijven naast zich neerlegden. Begin vorige week zeiden zij – opnieuw – in te stemmen met een ceremoniële overdracht op woensdag 8 mei, een datum die Fournier had bedacht, omdat dan het Rode Kruis zijn verjaardag viert. Er was voor varkens gezorgd, Rode Kruismedewerkers uit Nederland en Engeland verschenen in Geselama en het vlees werd verorberd. De gijzelaars stonden klaar voor vertrek en toen gooide Kwalik opnieuw roet in het eten. Hij las een onafhankelijkheidsverklaring voor en riep een 'Vrij Papoea' uit, voor-

lopig alleen voor zijn operatiegebied in het bergland, met Kwalik zelf als staatshoofd. Om Kogoya aan zich te binden, benoemde hij hem tot vice-president. De gijzelaars stonden aangetreden voor vertrek, maar zagen de helikopters leeg vertrekken.

Toen vond het Indonesische leger het welletjes. De militairen hadden nooit eerder zoveel geduld betracht met rebellen. De 'speciale militaire operatie ter bevrijding van de elf gijzelaars', heet het nu officieel, is vorige week donderdag, 9 mei, ingezet. Toen gaf de chef-staf van de strijdkrachten, generaal Feisal Tanjung, de order aan de commandant van de speciale troepen, brigade-generaal Prabowo Subianto, een schoonzoon van president Soeharto. Tot dat moment was Prabowo de belangrijkste militaire pleitbezorger geweest van de 'overredingsaanpak'. Na een aanvankelijk echec – bij een verrassingsaanval met helikopters op Geselama bleek het gehucht verlaten – werden woensdagmiddag negen van de elf gijzelaars ontzet. Acht rebellen en twee gijzelaars vonden de dood en Kelly Kwalik bleek verdwenen.

*Voorgoed
in het bos*
De Papoea's
hadden al een
naam voor
ons kind

JAKARTA, 22 MEI De Papoea's hadden al een naam voor ons kind. Ze zouden het Papuana noemen als het een jongen was en Papuani als het een meisje was.' Ruim vier maanden waren Mark van der Wal en Martha Klein gijzelaars van Papoea-rebellen in de Indonesische provincie Irian Jaya. Een week geleden werden ze, samen met vier Britse en twee Indonesische gijzelaars, bevrijd door het Indonesische leger. Morgen komen Van der Wal en Klein terug in Nederland. In een vraaggesprek bij de woning van de Nederlandse ambassadeur in Jakarta zetten ze hun ontberingen in het onherbergzame binnenland van Irian op een rij. Beiden sterk vermagerd, maar rustig en weloverwogen formulerend.

'In al die weken tekende zich het perspectief af van een toekomst in het bos. We kregen te horen: als er geen vrij West-Papoea komt, blijven jullie de rest van jullie leven bij ons', zegt Martha, die drie maanden zwanger was toen de gijzeling begon. Mark: 'Ze zagen onze baby als een Jezus-kind. Ze hadden tot God gebeden om hulp en toen dook er een groep blanken op, nota bene twee Nederlanders, een volk dat hun vroeger had geholpen, en nu was hun gebed verhoord. Er zou een blank kind worden geboren op hun grond, in een varkensstal. Christus' geboorte werd herhaald in West-Papoea. Wij waren hun hoop en juist dat was onze grootste angst.'

De gijzeling begon op 8 januari. De groep natuurvorsers waartoe Klein en Van der Wal behoorden woonde een bijeenkomst bij in het dorpje Mapnduma. 'We zaten in een kerkgebouwtje toen we plotseling een geweldig geschreeuw hoorden in de buurt van het domineeshuis. Onze gidsen liepen naar buiten en zagen zo'n hondervijftig beschilderde mannen, sommigen in koteka (peniskoker), met pijlen en bogen, de helling afrennen.' De aanstormende Papoea's bleken te behoren tot Organisatie voor Vrij Papoea.

In de weken daarop dwongen de rebellen hun gijzelaars tot lange voettochten, om te ontkomen aan het Indonesische leger. Achteraf zijn Klein en Van der Wal mild over

de gijzelnemers. 'We waren in zekere zin hun gasten in een primitief hotel.' Een Indonesische krant schreef dat de vrouwelijke gijzelaars zouden zijn lastiggefallen door hun ontvoerders. Martha en Mark ontkennen dat. Alle bemiddelingspogingen liepen uiteindelijk op niets uit, waarna het Indonesische leger besloot in te grijpen. Toen de Papoea-rebellen op 15 mei de Indonesische commando's nabij wisten, doodden ze met kapmessen de twee Indonesische mannelijke gijzelaars. De andere gijzelaars vluchtten in doodsnoed en hadden het geluk in de richting van de commando's te lopen. Mark: 'Ik riep zo hard ik kon: Sandera, sandera (gijzelaars)!' Martha: 'Ik was zó ontzettend blij die jongens te zien!'

‘Zonder vrij
West-Papoea
ligt jullie
toekomst in
het bos’

JAKARTA, 22 MEI Na een zware voettocht van acht dagen vanuit Wamena, een stadje in de Baliemvallei, arriveerden op 7 januari 1996 drie Europeanen en zes Papoea-gidsen in Mapnduma, een gehucht van zevenhonderd zielen in het centrale bergland van Irian Jaya, de meest oostelijke provincie van Indonesië. Het waren de Nederlandse bioloog Mark van der Wal (35), de Duitse geograaf Frank Momberg (31) – beiden medewerkers van het Wereld Natuurfonds (WWF) – en Van der Wal's Nederlandse partner Martha Klein (32), een milieudeskundige van de UNESCO met als standplaats Jakarta. Klein, die bij haar aankomst in Mapnduma drie maanden zwanger was, hield haar vriend enige weken gezelschap tijdens veldwerk in het Lorentzpark.

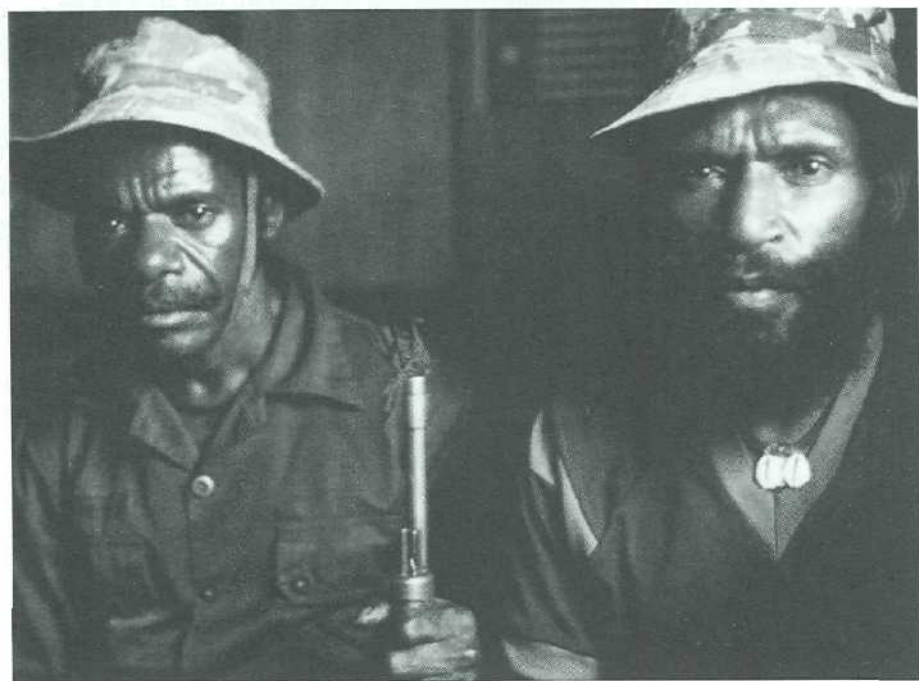
Dat natuurreservaat strekt zich uit van de besneeuwde toppen van het Centrale Bergland tot aan de hete moerasvlakte aan de zuidkust en herbergt vele unieke planten- en diersoorten. Het noordoosten van het park wordt bewoond door Nduga, één van de minst bekende bergvolken van Indonesië. In het noordwesten van het Lorentzreservaat wonen de Amungme, eveneens berg-Papoea's, en in de kustvlakte de Kamoro en Asmat.

Het Nduga-dorp Mapnduma ligt op een klein plateau, ruim tweeduizend meter boven de zeespiegel, en bestaat uit enkele honderden hutten, een kerkgebouwtje, een landingsstrip van de Mission Aviation Fellowship (MAF) en een houten bungalow, de domineeswoning. Die is gebouwd door Adriaan van der Bijl, een zendeling van Nederlandse afkomst, aangesloten bij de Amerikaanse Christian and Missionary Alliance (CAMA) en sinds 1963 zielzorger onder de Nduga. Vorig jaar verlegde Van der Bijl zijn werkterrein naar een andere streek in Irian. Hij verhuurde zijn huis in Mapnduma aan de Lorentzexpeditie, onder auspiciën van het Indonesische Instituut van Wetenschappen (LIPI). De Lorentz-expeditie bestond uit elf mensen: vier pas afgestudeerde Britse biologen uit Cambridge, vier Indonesiërs – allen leden van de Biological Science Club te Jakarta – en

drie Irianezen, de bosbouwambtenaar Abraham Wainggai, de antropoloog Markus Warip en de Nduga-gids Jacobus Wandikbo. Toen Momberg, Van der Wal en Klein in Mapnduma aankwamen, zat het veldwerk van het Lorentz-team er bijna op. Mark van der Wal: 'Collega Momberg en ik wilden naar Mapnduma om de Engelsen te bezoeken voordat ze zouden vertrekken. We wilden graag horen wat ze gevonden hadden, om te zien of wij daar als wwf op voort konden bouwen. Daarnaast wilden we contacten leggen met dorpsoudsten en kerkmensen om onze plannen uiteen te zetten en de plaatselijke notabelen om hun mening te vragen.' Het drietal wilde op 9 januari vertrekken met een vliegtuigje van de MAF.

Mark: 's Morgens, 8 januari, hadden we na de kerkdienst een vergadering met zo'n twintig dorpsoudsten en adat-leiders (adat betekent gewoonterecht). Frank en ik hebben daar uitgelegd dat we plannen hadden om in samenwerking met de plaatselijke bevolking de buitengrenzen van de adat-gronden in kaart te brengen en daar een juridisch document van te maken.'

De bijeenkomst verliep onrustig en duurde wel vier uur. Er werd veel door elkaar gepraat, maar het wwf-voorstel leek in goede aarde te vallen. Tegen het einde van de bijeenkomst gooide ene Daniel Yudas Kogoya de kont tegen de krib. Mark: 'De predikant had ons van tevoren ingefluisterd dat Daniel een OPM-leider was, net als Titus Murip, die ook de vergadering binnenliep. Daniel was de enige die bezwaren maakte tegen onze voorstellen. Nadat hij enige malen kwaad naar buiten was gelopen, kwam het hoge woord eruit: hoe kon deze bijeenkomst nu beslissen of het wwf terug mocht komen? De aanwezigen kwamen uit de buurt en de mensen uit de afgelegen dorpen waren niet vertegenwoordigd. Toen opperde de predikant om het voorstel van het wwf voor te leggen aan een grote bijeenkomst van adat-leiders, die medio april bijeen zou komen. Dat werd aangenomen. Daniel, nog steeds kwaad, verliet de vergadering en kwam niet meer terug.'

Martha: 'We zaten in het kerkgebouwtje nog wat na te praten, toen we plotseling een geweldig geschreeuw hoorden in de buurt van het domineeshuis. Onze Nduga-gidsen liepen naar buiten en zagen zo'n 150 beschilderde mannen, de meesten in koteka (peniskoker), met pijlen en bogen, de helling afrennen en te hoop lopen rond het huis van Van der Bijl. De gidsen raakten meteen in paniek. God allermachtig, hijgden ze, de OPM valt binnen. De predikant ging er meteen op af, want hij vreesde vooral voor het leven van zijn gasten.'

Mark: 'Aanvankelijk speelde alles zich af in de verte, maar toen kwam de tierende massa met parang (kapmesen), pijlen en bogen in onze richting. De gidsen, doodsbang, beduidden dat we ons moesten verstoppen. Ze deden simpele schuifjes op de deur en sleepten bankjes aan. We hadden alledrie het gevoel: nu is het afgelopen, we gaan dood.' Er vielen twee of drie schoten, er werd op de houten wanden van het gebouwtje geramd en toen werden de deuren ingetrapt en drong de meute naar binnen. Een deel was in korte broek, een deel in koteka, maar allen waren opge maakt voor de oorlog: veren, kralenversieringen, stukjes gekleurd papier en verfstrepen op de gezichten. Mark: 'Toen werd ook de deur van ons hokje ingetrapt. Opvallend genoeg begonnen ze ons meteen te kalmeren: rustig maar, wij vinden dit ook niet leuk, er zal jullie niks gebeuren. Een kleine, tengere man, gewapend met pijl en boog, zei in gebrekkig Indonesisch: neem me niet kwalijk, maar we moeten jullie vastbinden, anders worden de anderen argwanend.'

Het drietal moest lopend naar het huis van Van der Bijl, een pad van nauwelijks 200 meter naar beneden, maar het leek een eeuwigheid. Mark: 'Links en rechts van ons schreeuwende, beschilderde mannen met gespannen bogen, die hun pijlen niet alleen op ons richtten, maar ook op de dorpelingen. We kregen de indruk van een botsing tussen twee groepen: de belagers en een groep die de expeditieleden in het huis probeerde te beschermen. Wij moesten

daar, op weg naar dat huis, tussendoor lopen. Onze grote angst op dat moment was: we leggen het loodje in het kruisvuur. Achteraf beseften we dat er geen pijl is afgeschoten.'

Beneden bleek wie de leiding had van de belagers: Daniel Yudas Kogoya, die met een geweer in zijn handen voor het domineeshuis stond. De schoten waren door Daniel afgevuurd. Navy Panekenan, een bioloog uit Jakarta, was er bijna geweest, want er gingen twee kogels rakelings langs zijn oor.

Het drietal werd de keuken in geduwd, die was volgepakt met OPM-ers. De sfeer was agressief. Ook de predikant en plaatselijk overheidspersoneel waren inmiddels vastgebonden. 's Avonds werden ze door Daniel en ene Silas Kogoya ondervraagd over het doel van hun komst. Mark: 'Daniel haalde tot tweemaal toe met de parang uit naar Navy, alsof hij hem wilde onthoofden. Toen kwam de predikant naar voren, een kleine, dappere man, die zich dodelijk vernederd voelde omdat hij zijn gasten niet kon beschermen. Hij stapte tussen Navy en het kapmes en zei: als hij gaat, dan eerst ik. Toen bond Daniel in. We hadden het gevoel: er hoeft maar iets te gebeuren of er vallen slachtoffers.'

De eerste nacht brachten ze door in het huis van Van der Bijl. Martha: 'Het was rustig, ondanks de geweldige spanning en een huis vol gewapende mannen. Als je naar de wc wilde, maakten ze plaats, heel voorkomend.' Mark: 'Je raakte geleidelijk gewend aan die enge, beschilderde koppen. Je dacht: het is toch anders dan het er een paar uur geleden uitzag.'

De volgende dag moesten de gevangenen heel vroeg opstaan en pakken. De leden van de Lorentzexpeditie namen al hun boeken, veldverslagen en instrumenten mee. Frank, Mark en Martha vertrokken met dezelfde bepakking waarmee ze twee dagen eerder waren aangekomen. Alle bagage werd gedragen door OPM-ers. Zo begon de lange mars. Eerst naar een gehucht niet ver onder Mapnduma.

De volgende dag naar een verlaten kerkje. Na twee dagen opnieuw naar beneden, naar een schuilplaats aan de rivier, waar de ontvoerden geruime tijd zijn gebleven, tot het leger Mapnduma binnentrok.

Martha: 'Wij wilden dat het zo snel mogelijk bekend werd. Daniel ook, want de wereld moest het weten, anders had het geen zin.' De OPM nam de SSB-radio van dominee Van der Bijl mee, die in het bos werd geplaatst, halverwege Mapnduma en het gijzelaarsbivak. Martha: 'Wij hebben een brief geschreven die voor de radio is voorgelezen'. Van der Bijl werd opgespoord door het leger en werd de eerste onderhandelaar aan de radio. Martha: 'In het begin hebben we een lijstje gemaakt van mogelijke bemiddelaars. Daarop stonden Van der Bijl en bisschop Munninghoff van Jayapura.' Mark: 'Na een paar dagen hadden we de indruk dat de boodschap niet goed overkwam en dat die meer overtuigingskracht zou hebben als er iemand van ons bij zou zijn. Ook om te bewijzen dat we nog in leven waren.' Op de vierde dag mochten Frank Momberg en Jacobus naar de radio vertrekken.

Op 15 januari, toen de gijzelaars aan de rivier bivakkeerden, werd in het inmiddels verlaten Mapnduma een ontmoeting belegd tussen Daniel, Frank Momberg, Jacobus, bisschop Munninghof en dominee Van der Bijl. Mark: 'Daniel vertelde ons dat Frank tijdens die ontmoeting voorwaardelijk was vrijgelaten om te onderhandelen met het leger. Martha: 'We waren ontzettend opgelucht dat er communicatie was met de buitenwereld. Toch was Daniel teleurgesteld over de besprekingen. In zijn ogen ging het te veel over het geloof en over onze vrijlating. Niemand had gevraagd waarom hij de actie eigenlijk was begonnen.' Over het waarom werden de gijzelaars op de derde dag ingelicht. In hun eerste brieven aan de bisschop en aan hun ouders schreven ze dat ze gegijzeld werden in ruil voor een 'vrij West-Papoea'. Martha: 'We werden nogal wanhopig van die eis.'

De OPM-ers leverden voedsel aan dat de gijzelaars zelf

moesten klaarmaken. Mark: 'We waren in zekere zin gasten in een primitief hotel. We kregen steeds ons deel van het beschikbare voedsel. Dat was van ons en anderen mochten daar niet aankomen.'

Verder mochten ze naar de rivier om te baden, rondlopen en kleren wassen: De OPM-ers maakten steeds een soort wc. Mark: 'We mochten geen kleren drogen als er helikopters in de buurt waren. Overdag werden er geen vuren gemaakt, behalve als het bewolkt was. Voor het overige waren we vrij. Wat moesten we ook? In het bos was je verloren.' Een Indonesische krant schreef dat de vrouwelijke gijzelaars zouden zijn lastig gevallen door hun ontvoerders. Martha en Mark ontkennen dat met grote stelligheid. Martha: 'Er is nooit iets dergelijks gebeurd. In het begin dachten Mark en ik dat we onze genegenheid beter niet konden laten blijken. We waren bang daardoor kwetsbaarder te worden. Het tegendeel was waar. Naarmate ik steeds zichtbaarder zwanger werd en daarmee een geval apart, lieten de OPM-ers juist merken: Mark hoort bij haar, die moet voor haar zorgen. Ik heb nooit het gevoel gehad dat ze hem van mij zouden weghalen.'

De intimidaties van de eerste dagen namen geleidelijk af. De gijzelaars leerden te leven met hun bewakers-verzorgers. Martha: 'Je kreeg door hoe je met hen moest omgaan en soms was je ook dankbaar voor de zorg. De aanvankelijk zo brute Silas was op den duur de bezorgdheid zelve en dat was soms heel frustrerend. Hij dacht alleen aan eten en onderdak, terwijl wij wilden zoeken naar een oplossing voor het probleem.'

Op 24 januari dook Kelly Kwalik, de commandant van het OPM-legertje in het Centrale Bergland, voor het eerst op in de buurt van Mapnduma. Toen verschenen er Amungme in het bivak, de troepen van Kelly. Mark: 'Daniel wist dat ze eraan kwamen en daarom gebeurde er die eerste tweeneenhalve week niks. Het wachten was al die tijd op de commandant en op de vlag. Zo gauw die er zouden zijn, suggereerde Daniel, zou er een ceremonie

plaatsvinden, de vlag zou worden gehesen en dan zouden we worden vrijgelaten. Hij had intussen de bewijzen voor alle internationale belangstelling, in de vorm van een pak met krantenknipsels, die hij van de kerkelijke bemiddelaars had gekregen en die wij voor hem moesten vertalen.'

De ontmoeting tussen Kelly en de bisschop, op 25 januari, werd een fiasco. Mark: 'Achteraf hadden wij het gevoel: als de troepen van Kelly tien dagen later waren gekomen, waren we vrij geweest. Dan hadden we Daniel zo ver kunnen brengen om zijn eigen plan te trekken. Toen Kelly arriveerde, was er plotseling een politiek concept. De commandant verscheen met twee Amungme-adjudanten in het bivak. Hij kwam naar ons afdakje en stelde zich beleefd voor. Silas had ons tevoren gewaarschuwd: pas op, Kwalik is een keiharde vent, spreek hem vooral niet tegen en zeg niets ongevraagd. Toen hij verscheen, dachten wij: daar heb je die griezel, maar hij maakte een rustige, innemende en bedachtzame indruk en stelde ons meteen gerust. Hij liep in een korte broek, een T-shirt met wat kettingen om en een muts van couscous-vel op zijn hoofd. Zijn Indonesisch was verreweg het beste van alle OPM-ers die we hadden ontmoet.'

Aanvankelijk was het de bedoeling dat de gijzelaars, zij het op wisselende lokaties, in de buurt van Mapnduma zouden blijven, maar na de komst van Kelly en het mislukte beraad met de bisschop trok het leger Mapnduma binnen. Mark: 'Toen begon het gesodemieter pas goed. We moesten vluchten, lopend, met z'n allen, Nduga en Amungme, in zuidwestelijke richting, soms dagen achtereen.' Het was een barre tocht. Alle bagage werd door OPM-ers gedragen, maar het lopen was zwaar. Mark: 'Het ging over levensgevaarlijke paden, we klauterden langs steile wanden, met bijna niets om je aan vast te houden. We trokken grote, kolkende rivieren over, waar boomstamburgen overheen werden gebouwd. Hoewel ze hun uiterste best deden om ons overal veilig overheen te helpen, lag het tempo veel te hoog. Acht uur lopen per dag over zeer moei-

lijk terrein met steeds die angst voor het leger. Toen we op een morgen het kamp opbraken, zagen we een Puma-helikopter overkomen. We stonden doodsangsten uit. Later werd onze kampplaats gevonden, maar toen waren we al weg.' Martha: 'Het bivak werd steeds provisorischer, we konden in het regenwoud niet slapen van de kou en nattigheid. Toen we uiteindelijk bij een rivierkamp aankwamen, was iedereen uitgeput. Daar zijn drie van ons – ik ook – verschrikkelijk ziek geworden. Malaria. Dat was het diepste dieptepunt. Ik dacht: misschien is het kind wel dood en heb ik daarom zo'n hoge koorts.' De OPM-ers voelden zich zichtbaar bezwaard. Ze beseften dat hun gijzelaars aan het einde van hun krachten waren.

Ook het rivierkamp was te open, te kwetsbaar voor helikopter-patrouilles. Martha: 'Toen hebben ze ons naar een beschutte plek gebracht, diep in het bos, boven op een bergkam. Daar zijn we drie weken gebleven.' De tijd brachten ze nagenoeg liggend door, op een steile helling, zonder bewegingsruimte. Mark: 'We waren heel zwak van het lopen. Er was geen eten en het was ijskoud. Onze strategie was: zo min mogelijk bewegen, in je slaapzak blijven met zoveel mogelijk aan en niks verbranden. Het enige wat we deden was dagdromen over eten. De onzekerheid of er die dag wel iets te eten zou zijn, wekte grote spanningen. Gemiddeld waren er een paar zoete aardappels per dag en soms wat kopi (een pompoenachtige vrucht).'

Er was al heel lang geen contact meer geweest met de buitenwereld en de gijzelaars drongen aan op herstel van de communicatie. Er werden brieven geschreven, die met lopers het bos ingingen. In die periode was het Internationale Rode Kruis, met toestemming van de militaire autoriteiten, begonnen via helikopterlandingen in afgelegen dorpen pakjes te verspreiden en brieven uit te delen met boodschappen aan Kelly en zijn mannen. Mark: 'Intussen werd het voedselprobleem nijpend. Wekenlang hebben we nauwelijks gegeten. Daniel zag dat in. Hij liet een brief uitgaan met de boodschap: kom de gijzelaars maar halen,

voordat het leger ze vindt. Want we hoorden dat er in diverse dorpen in de buurt militairen waren geland. Voorwaarde voor zo'n ontmoeting was dat het leger zich op veilige afstand terugtrok'. Na drie weken stil liggen en weinig voedsel volgde opnieuw een lange dagmars over moeilijk terrein. OPM-ers probeerden Martha te dragen, maar dat ging niet goed. Martha: 'Ik vond dat veel te gevaarlijk langs die paadjes. Ik was bang dat ik zou vallen, de baby verliezen en dood zou bloeden.' Laat in de middag arriveerden ze in het dorp van Silas, Mark met Martha in de achterhoede. Silas was bang dat zij het niet zou balen. Martha: 'De geest van een zwangere vrouw is het ergste wat je kunt hebben in je gebied. Op het moment dat ik het dorp binnenstropelde, reikte hij me een vette varkenspoot, die ik in zijn geheel verslond.' Het varken bleek half bedorven en alle gijzelaars waren drie dagen ziek. Mark: 'Je denkt niet meer verder dan de volgende hap. Het enige wat je nog wilt is eten, eten.' Het Rode Kruis was intussen al een paar keer met een helikopter geland in Geselema, niet ver van Silas' dorp, en van daaruit werd er voedsel en post aangevoerd door de OPM. Op donderdag 29 februari, in de achtste week van de gijzeling, verscheen dr. Ferenc Mayer, een Rode Kruisarts, op het toneel. Mark: 'Onze hut stond op een plek met uitzicht en we zagen die grote helikopter aanvliegen en landen in het dorp beneden. Na een kwartier wachten stak de dokter zijn hoofd door de opening van de hut. Een gespannen, wilde kop, want hij wist niet hoe hij ons zou aantreffen. We barstten allemaal in tranen uit.' Martha: 'Er was contact, we waren niet langer kwijt.'

De komst van de dokter betekende een psychologische ommekeer. Martha: 'In al die weken tekende zich het perspectief af van een toekomst in het bos. We kregen te horen: als er geen vrij West-Papoea komt, blijven jullie de rest van jullie leven bij ons. Ze hadden al een naam voor het kind. Murip hield op de tiende dag een rede en zei: we dopen het Papuana als een het jongen is en Papuani als het een meisje wordt.'

Mark: 'Ze zagen onze baby als een Jezus-kind. Ze hadden tot God gebeden om hulp en toen dook er een groep blanken op, nota bene twee Nederlanders, een volk dat hen vroeger had geholpen, en nu was hun gebed verhoord. Er zou een blank kind worden geboren op hun grond, in een varkensstal. Ze dagtekenden hun verklaringen met 'Bethlehem'. Christus' geboorte werd herhaald in West-Papua. Wij waren hun hoop en juist dat was onze grootste angst.'

Na het bezoek van de arts werd in Geselema een aantal ontmoetingen belegd tussen de OPM en het Rode Kruis en tekende zich langzaam een oplossing af.

De doorbraak kwam niet, maar het contact met het Rode Kruis bleef bestaan. Eind april zette delegatieleider Henri Fournier de Nduga-leiders voor het blok. Mark: 'Ik tolkte. Henri vroeg: Kelly is verdwenen, wie is er nu verantwoordelijk? Jullie zijn mannen, neem je eigen beslissing. Het gesprek was bijna afgelopen en de helikopter landde al om de delegatie op te pikken, toen Fournier zijn voorstel lanceerde. De achtste mei, zei hij, is de Internationale Dag van het Rode Kruis. Als jullie de gijzelaars dan vrijlaten, kijkt de hele wereld mee. Daud verscheen opgetogen bij de gijzelaars: *er zou een groot feest komen en dan zouden ze vrij zijn*. En Kelly dan, was onze bange vraag. Schijt aan, luidde het antwoord, dit is ons gebied, wij hebben ja gezegd en kunnen niet meer terug. Een looper was vertrokken om de commandant hun besluit mee te delen.'

Op 6 mei arriveerde per Rode Kruishelikopter niet alleen Kelly Kwalik in Geselema, maar ook een groep oude Amungme-notabelen, onder wie de vader van Kelly. Mark: 'Een sympathieke grijsaard, met staar aan één oog, een dikke bril en een stok. Evenals zijn zoon werd hij door vijf, zes man vanuit de helikopter binnengedragen, als een vorst. OPM-ers om ons heen fluisterden: dat is onze hoogste, meest vereerde leider. De oude mannen, die de ceremonie met hun aanwezigheid kracht moesten bijzetten, zijn maar één nacht gebleven. De volgende morgen waren ze met

smoes verdwenen. Achteraf gezien was dat een teken aan de wand.'

De ochtend van de 8ste arriveerden Fournier en vertegenwoordigers van het Britse en Nederlandse Rode Kruis. Martha: 'We werden met versierselen omhangen en toen begon het feest.' Mark: 'Iedereen stond aangetreden en Daniel hield een speech. Hij gaf ons twee varkens, een mannetje en een vrouwtje, plus een haan en een hen, om mee te nemen naar Nederland en te fokken.' Daarna kwam Kelly aan het woord, in het Indonesisch. De gijzelaars zouden alleen worden vrijgelaten in ruil voor een vrij West-Papoea. Hij riep zichzelf uit tot president en maakte Daniel – kennelijk om hem niet te zeer voor het hoofd te stoten – vice-president. Hij had regeringsvertegenwoorders verwacht, zei hij, maar was afgescheept met Rode Kruisvolk. Martha: 'Het was verschrikkelijk. Voor ons, voor het Rode Kruis, maar ook voor de dorpingen. Iedereen voelde zich bedrogen.'

Een Nduga nam de gijzelaars mee naar een schuilhut, vlakbij de rivier. Donderdagmorgen vroeg arriveerde de Rode Kruishelikopter voor de laatste maal in Geselama, vergeefs. Silas bracht verslag uit aan de gijzelaars: er moest nog een brief getekend worden door Kelly en dan zou het voor elkaar zijn. Mark: 'Op dat moment, een paar uur na het vertrek van de helikopter, vielen de eerste granaten. Heel dichtbij. Legerhelikopters vlogen over, die mitrailleurs afvuurden, er hing kruitdamp.' Mark: 'De enige Nduga-leider die nog bij ons was, was Silas. Wij, de gijzelaars, wilden naar een open plek, om gezien te worden door de legerhelikopters. Silas wilde dat niet, hij zei bang te zijn voor de Amungme. We hebben ons door hem laten intimideren, hoewel hij ongewapend was, en we besloten weg te lopen, in de richting van de rivier. Het was een vlucht in paniek, zonder enig plan. We hebben toen al onze spullen achtergelaten. Onderweg voegden zich zo'n zes of zeven Nduga met parang en pijl en boog bij ons. We hadden hen nog nooit gezien, maar Silas zei dat dit zijn mannen waren.'

Vijf dagen lang vluchtte dit groepje naar het oosten, in de richting van het Trikora-gebergte, dieper het Nduga-gebied in. Zonder enige bagage, in korte broek en T-shirt en zonder voedsel. Mark: 'Silas zei: aan de adat is voldaan, jullie zijn vrij, maar ik geef jullie onder geen beding aan het leger. Wij zeiden: zolang je ons bij je houdt, zal het leger je achtervolgen. Het was een levensgevaarlijke tocht, omhoog, naar een bergkam van drieduizend meter. Onderweg kwamen we hele dorpsgemeenschappen tegen, mannen, vrouwen en kinderen, allemaal op de vlucht. Men zei ons dat de militairen op een dagmars afstand waren.'

Op 13 mei verscheen hoog boven hun hoofden een onbemand, elektronisch bestuurd vliegtuigje, uitgerust met een warmte-detector dat twee dagen lang in grote bogen om hun verblijfplaats bleef circelen. Op woensdagmorgen 15 mei trok de bewolking op. Rond het middaguur vlogen er Puma-helikopters over, met luidsprekers, die in Nduga omriepen: 'Kom tevoorschijn, dit is geen oorlog, laat de gijzelaars vrij'. Rond een uur of drie in de middag schemerde door het groen de rivier de Kilmit. Silas stuurde verkenners naar de oever. Toen die terugkwamen wilde Silas naar boven. Hij was kennelijk bang om de rivier over te trekken. Markus Warip ving het Nduga-woord voor 'leger' op. De sfeer was plotseling veranderd. Mark: 'Er was iets in de ogen, in de expressie van de Nduga, dat onheil voorspelde. Martha en ik weigerden naar boven te klimmen, zij moesten maar eerst een bivak maken. Negen gijzelaars en de Nduga klommen de helling weer op. Martha en ik bleven alleen achter. Een kwartier later kwam Silas naar beneden. Hij trok zijn muts af, begroef zijn neus in mijn hals en huilde als een kind. Tussen de snikken door bracht hij uit: denk alsjeblieft geen kwaad van me. Ik heb me jullie lot aangetrokken, heb straks ook medelijden met mij als je weer in Nederland bent. Hij herstelde zich en verdween in het groen. Toen moet het zijn gebeurd.'

Adinda Saraswati, één van de Indonesische gijzelaars en de verloofde van Navy, vertelde later wat er in die fatale

minuten was voorgevallen. Terwijl ze naar boven klommen, draaide één van de Nduga zich om, een bijl in zijn hand en begon in te hakken op Navy. Die kon nog net uitbrengen: het is mijn schuld niet. Jualita Tanasale trok Adinda in doodsangst mee. Luttele seconden eerder was haar vriend Yosias 'Theis' Lasamahu bezweken onder parang-houwen

Mark: 'Plotseling kwam een van de Britse gijzelaars de helling afrennen, schreeuwend: ze hebben Navy vermoord! Toen hebben we ons naar beneden gestort, in de richting van de rivier. De twee Indonesische vrouwen in het midden, want die leken het meest bedreigd. Beneden sloegen we linksaf, wadend langs de rivieroever. Na een paar honderd meter door het water rennen, stuitten we op vijf soldaten met machinegeweren, die over onze hoofden vuurden. Markus Warip, de enige Irianese gijzelaar, liep voorop, dus ik riep zo hard ik kon: sandera, sandera (gijzelaars) Toen staakten ze het vuren.' Martha: 'Ik was zó ontzettend blij die jongens te zien!'

Foto Leo van Velzen

Martha, Mick en Mark

Uitgave

© NRC Handelsblad, Rotterdam

Ter gelegenheid van de uitreiking van de

Prijs van de Dagbladjournalistiek 1997

op 18 september 1997

Beeldredactie

Jan Paul van Wijk

Tekstredactie

Folkert Jensma

Vormgeving

Typography & Other Serious Matters, Rotterdam

Druk

Drukkerij de Maasstad, Rotterdam

Bindwerk

Bindery Hexspoor bv, Boxtel

Oplage

500 exemplaren

